

ПОСТІНДУСТРІАЛЬНА КРАТОЛОГІЯ ЕЛВІНА ТОФФЛЕРА

Ігор Печеранський

*Київський національний університет культури і мистецтв***Анотація:**

Розглянуто концепцію влади американського філософа, соціолога й публіциста Е. Тоффлера в контексті його теорії інформаційного або постіндустріального суспільства. Представлено співвідношення історичних видів влади (насилля, багатство й знання), що відображає ставлення вченого до вагомості кожного з них на тлі цивілізаційних трансформацій на зламі ХХ–ХХІ ст. Наголошується на методологічному потенціалі посткласичної універсально-онтологічної інтерпретації влади як символічно-проективної реальності, яка втілюється в глобальній «інфосфері», що уможливорює феномен освіченої «напівпрямой» демократії.

Печеранский Игорь. Постиндустриальная Элвина Тоффлера.

Рассмотрена концепция власти американского философа, социолога и публициста Э. Тоффлера в контексте его теории информационного или постиндустриального общества. Представлено соотношение исторических видов власти (насилие, богатство и знания) в виде восходящей стрелки, что отражает отношение ученого к весомости каждого из них на фоне цивилизационных трансформаций на рубеже ХХ–ХХІ веков. Акцентируется внимание на методологическом потенциале посткласической универсально-онтологической интерпретации власти как символично-проективной реальности, которая воплощается в глобальной «инфосфере», что делает возможным феномен образованной «полупрямой» демократии.

Pecherans'kyi Ihor. Alvin Toffler's Post-industrial Cratology.

The article deals with the concept of the power of the American philosopher, sociologist and journalist A. Toffler in the context of his theory of informative or post-industrial society. Here is presented the correspondence between historical types of power (violence, wealth and knowledge) like the rising arrows, reflecting the attitude of the scientist to the importance of each civilization against the background of transformation at the turn of ХХ–ХХІ centuries. The author underlines on the methodological potential of post-classical universal ontological interpretation of power as a symbolic and projective reality that is embodied in the global "infosphere" which enables the phenomenon of the educated "semi-direct" democracy. Thus, the power "from the countries with rich natural resources will pass to those who control the knowledge necessary for creation of new resources".

Ключові слова:

Е. Тоффлер, постіндустріалізм, теорія інформаційного суспільства, кратологія, знання, багатство, насилля, когнітаріат, «напівпряма» демократія.

Э. Тоффлер, постиндустриализм, теория информационного общества, кратология, знание, богатство, насилие, когнитариат, «полупрямая» демократия.

A. Toffler, post-industrialism, theory of informative society, cratology, knowledge, wealth, violence, cognitariat, «semi-direct» democracy.

Для сучасних політософів, тобто тих, хто працює на ниві політичної філософії, досить очевидним є той факт, що влада, яка втілила в собі досягнення людини в усіх сферах її життєдіяльності, по суті, перетворилася на соціокультурний і політико-правовий феномен, що в епоху глобалізації зазнає суттєвих якісних трансформацій. У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. небувала активізація інтегративно-динамічних процесів у світі, що охопила майже всі топоси позиціонування людини в ньому, не могла не спричинити глибокої кризи в галузях економіки, політики, культури тощо, модернізація (у напрямку більш поглибленої інформатизації, технологізації й делокалізації) яких загрожує втратою національно-державної ідентичності, що проблематизує феномен влади, порушує питання джерел, природи й механізмів її функціонування.

Починаючи з 60-х рр. минулого століття, проблема пошуку дефініції влади, яка була б релевантною часові, осмислення її нового «образу» є одним з ключових питань для світової наукової спільноти. Прикладом того є відома думка М. Фуко, яку він висловив в одному зі своїх інтерв'ю в 1977 р. з приводу того, що склалася ситуація, коли питання про владу артикулюється як питання для всього світу.

І справді так, адже в західній філософії минулого й нинішнього століття проблемам влади приділяли й досі приділяють велику увагу такі дослідники, як Дж. Александер, Г. Арндт, Р. Арон, К. Баллерстрем, Б. Барнес, П. Бергер, Р. Берштедт, П. Блау, Д. Болдуїн, П. Бурд'є, Т. Вартенберг, М. Вебер, Е. Гідденс, Ж. Делез, Ф. Гваттарі, Е. Канетті, Д. Картрайт, С. Клегг, В. Конноллі, Н. Луман, Дж. Г. Марч, Р. Міллс, П. Морріс, Ф. Оппенгейм, Т. Парсонс, Б. Рассел, Д. Ронг, Е. Фромм, уже згаданий М. Фуко, Р. Хендерсон, Н. Еліас та ін. Серед вітчизняних дослідників, які зверталися до проблеми сутності влади, аналізу її аспектів, структури, типології й концепцій, парадигмальних трансформацій, на нашу думку, цікавими є роботи Р. Абдулатіпова, О. Авторханова, Л. Байрачної, Ю. Батуріна, Г. Бурбуліса, Ф. Бурлацького, Г. Васильєвої, В. Гельмана, С. Гуріна, В. Гусєва, Р. Даля, Ю. Єршова, Р. Зекриста, І. Ісаєва, В. Ледеяєва, О. Ледеяєвої, А. Костомарова, Б. Макарова, В. Новикова та О. Новикової, О. Плотникової, В. Соколова, І. Солонька, О. Шнипка, Т. Яблоновської та ін.

В умовах, коли *лінійно-прогресистські моделі суспільно-політичного розвитку й класичні суб'єктоцентричні моделі влади* неспроможні адекватно пізнати й відобразити

універсальність, протиріччя й увесь «трагізм» впливу глобальної модернізації на життєдіяльність людини, що лише загострює ситуацію духовної й гуманітарно-правової невизначеності у світі, коли, як слушно зауважував Г. Бурбуліс, науково-спеціалізований (економічний, соціологічний чи політологічний) аналіз сучасної ситуації «не дає змоги ухопити віброуючу реальність ідей, сенсів, вчинків і подій, які сукупно утворюють сучасний світ політичного» [3, с. 21], тоді закономірно актуалізується потреба звернення до *посткласичних моделей влади*, спираючись на які, варто переглянути політософську тезу про раціонально-домінантне становище політичної реальності в житті людини й суспільства. Традиційне розуміння політичної влади як здатності нав'язувати власну волю політичним опонентам у ході ухвалення політичних рішень не відповідає необхідності розширення простору цієї влади в напрямку його *полівимірності*, що ґрунтується на комплексних духовно-соціальних практиках, із залученням сучасних інформаційних технологій.

У межах цієї розвідки ми звернулися лише до однієї з таких моделей, обравши її за *мету нашої статті*, а саме – до *кратологічної концепції* відомого сучасного американського філософа й культуролога, соціолога й футуролога *Елвіна Тоффлера* (народився в 1928 р.), який вважається не лише теоретиком, а й одним з фундаторів теорії постіндустріального інформаційного суспільства. Виходячи з визначеної мети, по-перше, *проаналізуємо кратологію Е. Тоффлера в зв'язку з його інформаційною теорією*, по-друге, *визначимо її місце в контексті сучасної філософії влади*, по-третє, *окреслимо інноваційний і парадигмальний потенціал, що містить у собі його вчення про владу, для побудови інтегральної «формули влади» як пріоритетного політософського завдання нового XXI століття*. Поряд з іменами Д. Белла, М. Кастельса, Дж. Гелбрейта, Д. Рімена, які теж розробляли концепцію постіндустріального суспільства як філософсько-цивілізаційної й загальносоціологічної теорії, саме постать Е. Тоффлера помітно вирізняється, зокрема завдяки його відомій *теорії «трьох хвиль»*. Її значення слід оцінювати більше в інноваційно-прикладному ключі, адже за допомогою цієї теорії він продемонстрував вплив інформаційно-комунікаційних технологій на перетворення сфери політики, економіки й культури сучасного суспільства.

У праці *«Третя хвиля»* (1980), обґрунтовуючи, відповідно до власної термінології, *концепцію «надіндустріальної цивілізації»*, американський учений, радше

не без впливу позитивістів і марксистів, виділяє в історії людства три стадії, які називає «хвилями» технологічних перетворень. **Перша хвиля** – *сільськогосподарська (аграрна) революція*, під час якої відбулося становлення доіндустріальної цивілізації (близько 10 тис. років тому), характеризується досить повільним економічним зростанням, слабким, але стабільним приростом населення, низьким рівнем споживання, спрощеним розподілом праці, сила м'язів людини й тварини постає основним видом енергії. Земля є основним засобом збагачення й ресурсом виробництва, а також причиною всіх конфліктів між землевласником і землекористувачем. Жорстка ієрархія в суспільстві, що регламентована неекономічними факторами, зводить соціальну мобільність до нуля.

Друга хвиля, яка супроводжується *промисловою революцією*, що привела до появи індустріальної цивілізації (1650–1950-ті рр.), вступила в конфлікт з минулими укладами й змінила образ життя мільйонів. Стандартизація виробництва й вузька спеціалізація в поєднанні з високим рівнем розподілу праці, централізацією управління й максимізацією обсягів продукції, забезпечує приріст економічних показників і концентрацію капіталу окремими силами. Відбулися серйозні зрушення в «техносфері» (використання великих електромеханічних машин, поява технології створення машинами машин, виникли цілі промислові міста, а заводи перетворилися на символи індустріальної епохи), які змінили комерційні цінності на головні, тоді як економічний розвиток, що визначався розмірами ринку, визначав політичні пріоритети. Нарощування темпів промислового капіталу зумовило приріст населення, особливо у великих містах, майнову реструктуризацію суспільства, зростання соціальної мобільності, а також сприяло зосередженню основного конфлікту навколо капіталу, великі обсяги якого були сконцентровані в одиничних центрах, і праці. Згодом нестримна хода Другої хвилі у своїх надрах породила нову систему правил і новий тип влади, ознаки якого, на думку Е. Тоффлера, почали проявлятися з середини 50-х рр. минулого століття.

Настав час **Третьої хвилі**, яка принесла з собою *інформаційну революцію*, що покликала до життя пост- або надіндустріальну цивілізацію (друга половина XX ст. – 2025 р.). Економічним фундаментом нового світу виявились інформаційні технології, космічний простір, використання океанських глибин і біоресурсів. Перехід суспільства від кількісно-масового до якісного споживання розставив акценти на користь альтернативних джерел енергії,

піднявши в ціні компетентність і наукові знання, що, зі свого боку, зумовило зміну класового поділу суспільства на професійний, максимально збільшивши тим самим соціальну й професійну мобільність. «Таким чином, – коментує А.-П. Халлер, – світ складається з трьох секторів: сектор першої хвилі забезпечує аграрно-мінеральними ресурсами, сектор другої хвилі – дешевою робочою силою й досягає рівня масового виробництва, тоді як сектор третьої хвилі постійно розширюється, рухаючись поступально до домінантного становища, спираючись на нові шляхи створення й використання знання» [14, с. 225].

Не заглиблюючись у деталі хвильової теорії американського дослідника (яка була більш концептуально проаналізована в дисертації В. Касьяна [4]), важливо наголосити на методологічному принципі, який Р. Вілсон формулює так: «Швидкість кожної хвилі вдсятеро вища за швидкість попередньої» [9, с. 264]. Чому це важливо? Насамперед це вказує на *революційність* постіндустріалізму порівняно з індустріалізмом, напруга між якими проходить «червоною ниткою» крізь більшість робіт Е. Тоффлера. Якщо основними регулятивними принципами індустріальної цивілізації є стандартизація, концентрація й максимізація, то наближення фази Третьої Хвилі відкриває простір для децентралізації й деконцентрації й супроводжується двома тенденціями – диверсифікацією суспільства й прискоренням змін.

Серйозних змін зазнають «техносфера», «соціосфера», «енергосфера» як індустріальні концепти, «зняття» (з можливістю подальшого розвитку!!!) яких відбувається в межах «інфосфери», що є ключовою галуззю постіндустріальної цивілізації. Перехід від економіки «фабричних димарів» до економіки знань супроводжується масовим упровадженням у життєдіяльність людини комп'ютерів та Інтернету, що «поглиблюють... погляд на причиновість, сформований усією культурою, підвищуючи наше розуміння взаємозв'язку речей і допомагаючи нам синтезувати “значущі цілі” з непов'язаних даних, що вирують навколо нас. *Комп'ютер – це засіб відновлення розбитої на уламки культури* (курсив наш – І. П.)» [11, с. 158].

Зі свого боку, зазначені революційні зміни не можуть відбуватися без кардинальних змін у політичній сфері, при цьому остання теж на межі ХХ–ХХІ ст. переживає глибоку кризу: «Усі політичні партії індустріального світу, усі наші конгреси, парламенти, верховні ради, наше президентство й прем'єр-міністерство, наші суди й органи державного регулювання й наше

геологічне нашарування урядової бюрократії, одне слово, усі інструменти, які ми використовуємо, щоб виготовити й удосконалити колективні рішення, є застарілими й близькими до перетворень» [10, с. 347]. Ці тоффлерівські ідеї, які звучать майже в унісон з тими, про які ми згадували у вступній частині нашої статті, засвідчують об'єктивність і невідворотність трансформацій влади, що підтверджується посиленням «тенденції формування спочатку “інфократії” (влади власників інформації), а сьогодні – “нетократії” (влади власників інформації та інформаційних мереж), яка має панувати над конс'юмтаріатом (найчисленнішим прошарком споживачів інформації і товарів)» [6, с. 6].

В іншій праці – «*Футурошок*» (1970) – Е. Тоффлер вказує на три риси завтрашнього дня – швидкоплинність, інновація й багатоманітність [11, с. 73], зустріч з якими породжує потрясіння, а коли воно минає, то з'являється відчуття, що світ, яким ми його знали до цього шоку, перестав існувати, і тепер життя відбувається в новому суперіндустріальному суспільстві. Це сучасний «постбеконівський» світ, де знання дійсно постає справжнім важелем не лише сили, а й влади. *Революційність цього світу в тому, що відбулася субституція: знання перестало бути доповненням до сили й багатства, навпаки, останні перетворилися на додатки до знання.* Знання, на думку Е. Тоффлера, стає фундаментальною зброєю в битві за владу – у битві, що супроводжує появу надсимволічної економіки, з якою пов'язані згадані зрушення або метаморфози в розумінні сутності влади, що привели до формування її нової парадигми.

Що ж до роботи американського дослідника, в якій він і розвиває, власне, кратологічну теорію, то вона так і називається – «*Нова парадигма влади: знання, багатство й сила*» (1990). «Новою» ця владна парадигма, опис якої наводить Е. Тоффлер, є в силу кардинального перетворення онтологічних характеристик сучасної політики, особливо з приходом постіндустріалізму та інформаційної доби, що супроводжується активізацією процесів трансформації референцій засадничих економічних і соціокультурних універсалій, які зумовлюють концептуальні зміни в інтерпретації сучасного політичного процесу й сутності влади.

Тоффлерівські рефлексії парадигмальних трансформацій влади напряму стосуються переосмислення її класичної новоєвропейської моделі, яка була тісно пов'язана з модерним розумінням суб'єкта й свободи, з модернізацією та індустріалізацією суспільного виробництва. Становлення культури Нового часу

супроводжувалося появою філософського оптимізму й заміною старої онтологічної парадигми на нову – суб'єктоцентричну з її антисхоластичним ядром і пафосом індивідуальної свободи. Остання в буржуазному суспільстві пов'язана з його економічними потугами, що вимагає такого формату влади, який вписувався б у промислово-прагматичну реальність. Лише під цим кутом зору, коли ми говоримо про модерну ідею прогресуючого розвитку природи й соціального буття, про становлення техніки в її прагненні до ефективної модернізації, про раціоналістично-механістичний світогляд та індивідуалістичну мораль протестантизму, стає зрозумілою як дихотомія влади й свободи, так і інтерпретація влади в контексті відношення «панування – підкорення», коли категорія влади перетворюється на ефективний інструмент і технологію управління, на форму контролю в дисциплінованому розумом просторі. Через те М. Фуко вважав, що саме в Новий час формується тотально-дисциплінарний тип влади, який часто пов'язується з «неперервною роботою норми в рамках аномалії» [13, с. 73], а саме, коли в дисциплінарному просторі традиційного й раннього індустріального суспільства влада органічно співіснує з практикою нагляду й покарання.

Власне, ту традицію філософії влади, яка була започаткована Н. Макіавеллі й Т. Гоббсом, де влада, що інтерпретується у світлі суб'єктно-суб'єктної асиметричної взаємодії, має чітко легітимований («інтеркурсивний») характер (Д. Ронг) і виражає потенціал агента (носія) щодо досягнення гарантованого підкорення об'єкта чи суб'єкта, встановивши надійний контроль над ним, певною мірою продовжує М. Вебер. Незважаючи на численні суперечності, які наявні в його кратології, німецький учений продовжує розглядати владу як «зумисне асиметричне відношення між індивідами (але не групами чи спільнотами)», надаючи перевагу поняттю «панування» (Herrschaft), яке він презентував як окремий випадок влади [5, с. 27].

Цей модерний образ влади еволюціонує, проходячи три стадії розвитку суб'єктивності, які, на думку Е. Юнгера, відтворюють логіку розвитку західної цивілізації: 1) народження «людини-бійця», «людини-воїна», що підкорює всю Землю; 2) поява героїко-нігілістичної фігури «людини-робітника», який ставить собі за мету оволодіти матеріальним буттям, перетворюючись, таким чином, на продовження технічних механізмів; 3) становлення «людини-Титана» в ролі сина Землі, який втілює в собі нестримну міць волі до влади [2]. Відтворення такої еволюції є важливим аспектом нашого

дослідження, адже, по-перше, воно підкреслює дуалізм і контрверзи модерного життя (взаємний перехід від контролю й здорового глузду до «анархічних» сил), які, по-друге, й породили у власних надрах нігілізм новоевропейської філософії й культури, підштовхуючи до переосмислення суті влади в посткласичному ключі. Перефразовуючи Е. Тоффлера, сучасний нігілізм, виразним симптомом якого й був «футурошок», є наслідком реакції на «перестимуляцію» людської суб'єктивності, виходу її за власні межі в простір *деперсоніфікації* і *фрагментаризації*, що свідчить про зміну семантичного поля влади.

Класична філософська інтерпретація влади, презентована у працях Платона, Аристотеля, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Дж. Локка, М. Вебера та інших, визначає владу як *потенцію та здатність соціального (політичного) суб'єкта до реалізації власної волі, нав'язуючи її іншому суб'єктові через різні технології та техніки* (авторитет, сила, маніпулювання свідомістю і діями, закон, традиції). Серед основних ознак цієї влади дослідники В. Новиков і О. Новикова виділяють такі: інструменталізм, домінування раціональних засад, поляризація владних відносин (чіткий поділ на агента влади й підвладних), конфліктність суб'єктно-об'єктних відносин, концентрація влади в руках однієї людини або групи людей, легітимація з боку форм прямого насилля й військових ресурсів, також релігійно-міфологічного знання як ідеологічного підґрунтя сакральності влади [7, с. 40–41].

Наголошуючи на посткласичній інтерпретації влади, яка породжена суперечностями модерністського просвітництва, названі вище автори вважають, що до рис сучасної філософії влади можна зарахувати такі: інтерпретація влади як субстанційного й універсально-онтологічного феномена, актуалізація ірраціональних чинників владних відносин, дифузія й децентралізація владних відносин, корпоративізм, перехід від силових і кулуарно-таємних форм примусу до ненасильницьких форм «влади переконання» тощо. Подібні радикальні зрушення в розумінні природи влади зумовили появу різних кратологічних теорій і концепцій, які можна вважати пост(не)класичними концепціями влади: структуралістська теорія «влади-знання» М. Фуко, постструктуралізм (Ж. Делез, Ф. Гваттарі, Ж. Лакан), соціобіологічні, психологічні й соціально-психологічні концепції, класичні (З. Фрейд), некласичні (А. Адлер, К. Хорні) і гуманістичні (Е. Фромм) психоаналітичні підходи, функціоналістські концепції (Т. Парсонс, Т. Кларк), рольові теорії

(Р. Дарендорф, Д. Мак-Грегор, К. Левін) і символічні концепції (Е. Кассіер, П. Бурд'є, Х. Арендт, Е. Тоффлер) [7, с. 41–44].

Повертаючись до «нової парадигми» Е. Тоффлера, слід усвідомлювати, що новий сенс влади, який він пов'язує зі всеохопною реструктуризацією в заводському цеху, офісі, школі чи на політичній арені, тісно пов'язаний з *новою системою творення багатства*, що його американський футуролог називає *революційним* або *багатством майбутнього*. Йдеться про небачені зміни, що ведуть до формування «інтелектуальної» економіки, керованої розумом, результати впливу якої відчутні на всіх рівнях. «Найважливішим здобутком нашого часу, – наголошує вчений, – стала поява нової системи творення багатства – системи, що ґрунтується не на фізичній силі, а на розумі. Праця в передовій економіці більше вже не являє собою взаємодію з «речами», як пише історик Марк Постер з Каліфорнійського університету (м. Ервін), а полягає в тому, що “чоловіки й жінки впливатимуть на собі подібних, або... люди впливають на інформацію, а інформація – на людей”» [9, с. 26].

Перехід до «надсимволічної» економіки запускає процес перетворення влади відразу на всіх фронтах, що дає змогу сприймати її вже не як «суміш», а як *якісно-ієрархічну тріаду*, яка складається з сили, грошей і знання. Згадавши В. Черчилля, який передбачливо завважив, що «імперії майбутнього будуть імперіями розуму», Е. Тоффлер погоджується з цим, але лише за однієї умови – якщо йдеться про *згущений розум* як *деперсоналізовані знання*, що вміщені у високотехнологічні продукти «надсимволічної» економіки. Ці знання ніколи не вичерпуються, їх завжди можна помножувати й поширювати нескінченно, перетворюючи на найдемократичніше й високоякісне джерело влади. Через те, згідно з якістю та ефективністю, зазначену тріаду американського соціолога можна презентувати у вигляді такої схеми: «насилля й покарання як влада низької якості» – «багатство або сила товстого гаманця як влада середньої якості» – «знання як влада високої якості». «Високоякісна влада, – наголошує дослідник, – це не просто вбивча сила й не лише здатність досягти своєї мети, примушуючи інших робити те, що вам потрібно, хай навіть вони цього не бажають. Висока якість означає значно більше. Вона приховує ефективність – змогу досягти свого завдяки наймізернішим джерелам влади. Знання часто використовують для того, щоб змусити іншу сторону вподобати ваш спосіб дії. *За допомогою знання можна переконати будь-кого, що саме він (чи вона) вигадав чинити так* (курсив наш – І. П.)» [там само, с. 34].

На початку ХХІ століття, коли економіка Третьої хвилі мчить на великій швидкості, супроводжуючись нарощуванням темпів глобалізованої торгівлі й виробництва, перехід до нової форми капіталу вщент руйнує припущення, що були фундаментом марксистської ідеології та класичної економіки:

– реальність процесу переходу до знання як до капіталу перетворює його природу на «нереальну», символізуючи матеріальні активи; капітал все більше спирається на активи, яких не можна торкнутися – гроші Третьої хвилі у вигляді «електронних імпульсів» (настає доба «проектувальників валют»);

– зі свого боку, це скорочує питому вагу фізичної праці в економіці, що призводить до того, що «пролетаріат» поступово стає меншістю, а його місце дедалі швидше посідає «когнітаріат» (інтелектуальний або інформаційний працівник), коли героєм дня віднині є не «синій комірєць», фінансист і менеджер, а новатор (усередині великої організації або за її межами), який синтезує теоретичні знання та дії;

– діяльність такого нового класу працівників, яку, спираючись на ідеї Й. Шумпетера, американський учений називає «творчою руйнацією», протистоїть феномену, що він його називає «матеріал-ізм», коли працю інтерпретують у категоріях «соціалістичного реалізму», який «змальовував тисячі щасливих робітників, чия розвинена, схожа на Шварцнеггеру, мускулатура, вирізняється на тлі шестерен, заводських димарів і парових локомотивів. Уславлення пролетаріату й теорія, згідно з якою він виступає авангардом змін, відображали принципи інтелектуально невибагливої економіки» [там само, с. 106];

– саме когнітаріат своєю діяльністю сприяє переходу від корпорацій, що «потребують величезних коштів і неабиякого обсягу людського капіталу для того, щоб довести до кінця процес виробництва», до «корпорацій потокового типу», що послуговуються «значно менш екстенсивними активами капіталу» – від інтраінтелекту до мереж з «екстрарозумом».

Виявляється, що найголовнішим ресурсом «Ери Перетворення влади» в новому тисячолітті, переконує читача Е. Тоффлер, є інформація – найбільш плинний з усіх ресурсів, а плинність є відмітною ознакою економіки, де виробництво харчів, енергії, товарів і послуг залежить від символічного обміну. А оскільки ця інформаційна плинність, по суті, продукується новим класом, тобто «когнітаріатом», то саме він постає провідником у «постбюрократичну» еру й поборником влади в «гнучко-тривкій» формі. На зміну тривалій бюрократії приходить наділене

владою гетерогенне, індивідуалістичне, антибюрократичне, нетерпляче й свавільне керівництво гнучкої фірми, яке чим далі, тим більше перетворюється на політичну організацію в сенсі управління багатьма складниками. *Політичне в цьому контексті синонімічне свідомому застосуванню влади.*

У цьому місці важливо простежити тоффлерівську логіку переходу від економічного до політичного розуміння влади, яка в самій роботі не є чітко артикульованою й зрозумілою. Підкреслюючи, що авторитарна командна система зменшується, поступаючись місцем новому, більш егалітаристичному й колегіальному стилю праці (що вміщує в себе тезу про зростання вмісту знань у праці, тому остання стає більш індивідуалізованою, її важче замінити чимось іншим), Е. Тоффлер підкреслює, що в інформаційному суспільстві знання стають надбанням широких народних мас, що тривожить правителів і зумовлює загострення боротьби за знання та інформацію.

Нова система засобів інформації й телекомунікації, що виступає каталізатором перетворення влади, містить шість ключів майбутнього: *інтерактивність, мобільність, конвертованість, сполучуваність, повсюдність і глобальність*, завдяки яким «інфополітика» піднімається на вищий і субтельніший рівень. «У майбутню епоху трансформації влади, – переконаний автор, – найголовніша ідеологічна боротьба точитиметься не між капіталістичною демократією й комуністичним тоталітаризмом, а між демократією ХХІ століття й середньовічним мракобіссям ХІ століття» [там само, с. 462].

Що саме Е. Тоффлер розуміє під поняттям «демократія ХХІ століття»? Це – *демократія Третьої хвилі*. Коли починаєш усвідомлювати, що цивілізацією Третьої хвилі неможливо керувати за допомогою політичного апарату Другої хвилі, коли влада, поступово «рандомізується» (від англ. *random* – випадково обраний), слід визнати, що ми маємо справу з феноменом «антиципаторної демократії» (*anticipatory democracy*). Поява останньої можлива під час процесу єднання громадянської активності з майбутнім свідомості, коли доля країни чи окремих міст не буде віддана на відкуп окремим можновладцям чи політтехнологам. Сутність ідеї антиципаторної демократії полягає в тому, що владні інститути мають урахувати ініціативи громадян, що організуються в різні групи, які теж хочуть брати активну участь у виборі свого майбутнього. І саме з приходом Третьої хвилі ситуація змінюється в ініціативному порядку, коли вже наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. минулого століття в багатьох розвинених країнах, зокрема в США, інформаційно-комп'ютерні

технології дають змогу створити *онлайн-режим оперативного реагування владних інститутів на виклики громадян* [1, с. 362].

Цей пришвидшений взаємний обмін між громадянами та інститутами влади, за умов інноваційного організаційно-технологічного сприяння, на думку вченого, призводить до появи того, що він називає «*напівпрямою*» (*semi-direct*) демократією, яка характеризується зміною залежності від представників на саморепрезентацію своїх інтересів. Сучасні «інтерактивні системи телекомунікацій» (Р. Даль) уможливають зміни в онтології ухвалення політичних рішень і трансформацію механізму політичної відповідальності, змінюючи, якщо згадувати В. Прозорова, морфологію бюрократичного життєвідправлення, коли шляхом розширення семантично-просторових «берегів» влади – перехід від тлумачення її в морально-психологічному й соціально-структурному значенні до розуміння її як «надскладної нечітко-множинної сукупності ознак і функцій» [8, с. 64] – відбувається подолання з боку активних і освічених громадян меж своєї політичної свідомості через просту участь у дискусіях один з одним і можновладцями, за сприяння нових засобів інформації Третьої хвилі.

Багато спільного теорія влади Е. Тоффлера має з підходами М. Фуко й П. Бурд'є, що може бути предметом окремого порівняльного дослідження. Тільки на відміну від постмодерністської концепції «влади-знання» М. Фуко, який веде мову не про тотальний контроль певного типу влади чи з боку суб'єктів або інститутів влади, а про виявлення можливостей цієї влади на мікрорівні, Е. Тоффлера більше цікавить не деконструкція субстанційної архетипіки влади (хоча риси останньої наявні в роботі), а її *футуристичний потенціал*, особливо в контексті інформаційної революції ХХІ ст. На відміну від інтерпретації П. Бурд'є суті владного потенціалу символічного капіталу, американський учений, хоч і поділяє тезу «хто володіє інформацією, той має владу», проте не редукує владу винятково до її соціального сенсу, маючи на увазі *універсально-онтологічний «зсув»*, що стався у владних відносинах під впливом «темтів розвитку», які демонструє «надсимволічна» економіка й спектр інформаційних технологій, який, зокрема, відіграє вагомий роль у процесі переосмислення теорії соціальної влади в посткласичному ключі.

Повертаючись до завдання, яке ми сформулювали як спробу побудови інтегральної «формули влади», що є одним з пріоритетів політософського дискурсу в контексті розвитку «засад глобального мислення», загальних

контурів майбутньої цивілізації й формування загальнопланетарного інформаційного простору, маємо визнати актуальною й релевантною окресленому завданню постіндустріальну кратологію Е. Тоффлера.

Коли на зміну «бюрократично-баронським» владним структурам приходить нова інтерпретативно-когнітивна еліта, що перебуває на вістрі «творчої руйнації» як радикальної трансформації соціально-економічного й духовно-інтелектуального клімату у світі, коли поява «згущеного розуму», що міститься у високотехнологічних продуктах, операціоналізує, демократизує й рандомізує на буттєвому рівні владний дискурс, переводячи його в стан полівимірності, коли розуміння влади як індустріального механізму «покарання-примусу» чи матеріального багатства вже семантично не відповідає соціально-політичним і цивілізаційним реаліям на межі ХХ–ХХІ ст., Е. Тоффлер робить акцент на владі як на символічно-проективній реальності, в основі якої – мобільна, технологічно конвертована, інтерактивна, повсюдна, сполучувана

й глобальна «інфосфера», що виступає інтегральним феноменом, який пронизує всі інші сфери буття людини та її життєдіяльності на сучасному етапі.

Читаючи праці американського дослідника, розумієш, що на початку третього тисячоліття класична потенційно-вольова чи інструментально-силова концепція влади, що тлумачиться в суб'єктоцентричному ключі, виявляється неефективною. На зміну їй приходить влада інформації та її носіїв, агентів, які представляють «освічену меншість» (когнітаріат), що віддзеркалює образ «нової цивілізації», яка поширюється на планеті. Уже не суб'єкт політичної дії продукує владні відносини, а саме «інтелектуальна» економіка визначає позиціонування політичного суб'єкта й природу владно-політичних відносин. Саме тому, намагаючись автентично політософськи виміряти систему владних відносин у ХХІ ст., слід звертатися до посткласичної філософії влади, у контексті якої важливе місце посідає й досі мало вивчена постіндустріальна кратологія Е. Тоффлера.

Список використаних джерел

1. Баталов Э. Я. Проблема демократии в американской политической мысли XX века (из истории политической философии современности) / Э. Я. Баталов. — М. : Прогресс-Традиция, 2010. — 376 с.
2. Васильева А. С. Трансформация феномена власти в новое и новейшее время [Электронный ресурс] / А. С. Васильева // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ). — Краснодар : КубГАУ, 2012. — № 1 (075). — С. 623—637. — Режим доступа : <http://ej.kubagro.ru/2012/01/pdf/51.pdf> (29.05.2016).
3. Власть и властные отношения в современном мире : материалы IX научно-практической конференции, приуроченной к 15-летию Гуманитарного университета (г. Екатеринбург) 30–31 марта 2006 г. : Доклады в 2 т. / Редкол. : Л. А. Закс и др. — Екатеринбург : Гуманитарный ун-т, 2006. — Т. 1. — 548 с.
4. Касьян В. В. Соціокультурний розвиток постіндустріальної цивілізації (у контексті наукових досліджень О. Тоффлера) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 26.00.01 «Теорія та історія культури» / В. В. Касьян ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. — К. : б. в., 2013. — 20 с.
5. Ледяев В. Г. Власть : концептуальный анализ / В. Г. Ледяев. — М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001. — 384 с.
6. Маруховський О. О. Політичні аспекти зарубіжних концепцій інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / О. О. Маруховський ; Ін-т політ. і етнонац.

References

1. Batalov, E. J. (2010). *Problem of democracy in American political ideas of XX century (from the history of political philosophy of the present)*. Moscow [in Russian].
2. Vasilyeva, A. S. (2012). *Phenomenon of authority transformation during new and newest time*. Polythematic network electronic scientific magazine of the Kuban State Agrarian University (Scientific magazine KubStAU). Retrieved from : <http://ej.kubagro.ru/2012/01/pdf/51.pdf> [in Russian].
3. *Authority and imperious relations in the modern world: materials of IX scientific-practical conference dated for the 15-anniversary of Humanitarian university (Ekaterinburg) on March, 30—31, 2006*. (2006). Ekaterinburg [in Russian].
4. Kasian, V. V. (2013). *Sociocultural development of postindustrial civilization (in the context of scientific researches of E. Toffler)*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Ledyayev, V. G. (2001). *Authority : the conceptual analysis*. Moscow [in Russian].
6. Marukhovskiy, O. O. (2008). *Political aspects of foreign conceptions of information society*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Novikov, V. T. (2011). Phenomenon of authority in classical and modern philosophy : the comparative analysis. *Filosofia o sotsialnyie nauki*. 3/4, 40—46 [in Russian].
8. Prozorov, V. (2003). About semantic horizons of concept "authority". *Logos*. 4—5(39), 58—64 [in Russian].
9. Toffler, A. (2003). *New paradigm of power. Knowledge, riches and force*, Kharkiv : Akta [in Ukrainian].

- досліджень імені І. Ф. Кураса. — К. : б. в., 2008. — 20 с.
7. Новиков В. Т. Феномен власти в классической и современной философии : сравнительный анализ / В. Т. Новиков, О. В. Новикова // Философия и социальные науки: научный журнал. — 2011. — № 3/4. — С. 40—46.
 8. Прозоров В. О семантических горизонтах понятия «власть» / В. Прозоров // Логос. — 2003. — № 4—5(39). — С. 58—64.
 9. Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання, багатство й сила / Е. Тоффлер ; пер. з англ. Н. Бордукової. — Х. : Акта, 2003. — 688 с.
 10. Тоффлер Е. Третья хвиля / Е. Тоффлер ; пер. з англ. А. Євси ; за ред. В. Шовкуна. — К. : Всесвіт, 2000. — 475 с.
 11. Тоффлер Е. Футуршок / Е. Тоффлер ; пер. с англ. А. Б. Гофмана. — СПб. : Лань, 1997. — 464 с.
 12. Уилсон Р. А. Психология эволюции / Р. А. Уилсон ; пер. с англ. под ред. Я. Невструева. — К. : Янус, 2001. — 302 с.
 13. Фуко М. Психиатрическая власть. Курс лекций, прочитанных в Колледж де Франс в 1973—1974 учебном году / М. Фуко. — СПб. : Наука, 2007. — 450 с.
 14. Haller A.-P. Alvin Toffler and the economico-social evolution / A.-P. Haller // *Lucrări științifice*. — 2011. — Vol. 54. — № 1. — P. 222—226.
 15. Weiss E. Creating a New Civilization: The Politics of the Third Wave / E. Weiss // *Harvard Journal of Law & Technology*. — 1996. — Vol. 9. — № 1. — P. 225—229.
 10. Toffler, A. (2000). *The third wave*. Kyiv : Vsesvit [in Ukrainian].
 11. Toffler, A. (1997). *Futurshock*. Saint Petersburg : Lan' [in Russian].
 12. Wilson, R. A. (2001). *Psychology of evolution*. Kyiv : Yanus [in Russian].
 13. Foucault, M. (2007). *Psychiatric authority. A course of the lectures read in College de France in 1973—1974 academic year*. Saint Petersburg [in Russian].
 14. Haller, A.-P. (2011). Alvin Toffler and the economico-social evolution. *Lucrări științifice*. Vol. 54. 1, 222—226 [in English].
 15. Weiss, E. (1996). Creating a New Civilization : The Politics of the Third Wave. *Harvard Journal of Law & Technology*. Vol. 9. 1, 225—229 [in English].

Відомості про автора:**Печеранський Ігор Петрович**

ipecheranskiy@ukr.net

Київський національний університет

культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36, м. Київ, Київська обл.,

01601, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i8.1451>

Надійшла до редакції: 26.05.2016 р.

Прийнята до друку: 10.06.2016 р.

Information about the author:**Pecherans'kyi Ihor Petrovych**

ipecheranskiy@ukr.net

Kyiv National University of Culture and Arts

36 Ye. Konovaltsia St., Kyiv,

Kyiv region,

01601, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i8.1451>

Received at the editorial office: 26.05.2016.

Accepted for publishing: 10.06.2016.